

Explaining the ecological citizenship approach in promoting environmental health (Case study: district 1 of Tehran metropolis)

Hosseini, A^a, Maroofi, M.,^b Parizadi, T^{c, 1}

^a Master of Urban planning, Azad University, Qazvin, Iran. (and CEO of Aso Shahre Midia (ASM) Consulting Engineers)

^b MSc of Social Policy, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

^c Assistant Professor, Department of Human Geography, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Research Article

ABSTRACT

Objective: The use of collaborative approaches in the level of community to promote environmental health is a fundamental method for solving environmental issues in metropolises. Ecological citizenship as a new approach to citizen participation in the urban environment plays an critical role in achieving urban environmental health at metropolitan neighborhoods. The main objective of this study is to explain the ecological citizenship approach in promoting the urban environmental health indicators at the local community level in Tehran metropolitan area

Methods: Required data were collected in a survey area at the level of 26 neighborhoods in a metropolitan area of Tehran. A sample of 383 questionnaires was determined through the Cochran formula and distributed in a quotient manner to the population over 18 years of age in each neighborhood. The collected data were analyzed by SPSS software using correlation and regression tests.

Results: The results of the study indicate that the neighborhoods of area 1 have a relatively good status in terms of ecological citizenship and urban environmental health promotion. Also, the results indicate that the indicators of the two variables have a positive correlation. Finally, the regression model shows that the variables of ecological citizenship explain the environmental health promotion variable. Ecological partnership with 0.616, ecological belief with 0.303 and ecological awareness with 0.133 have the highest amount in explanation of urban environmental health promotion variable, which indicates that in order to promote environmental health of urban neighborhoods, this index Special attention should be paid.

Conclusion: The results of the present study show that in order to promote the environmental health of urban areas, special attention should be paid to these indicators.

Keywords: Ecological Citizenship, Participation, Environmental Health, Tehran Metropolis.

Received: April 29, 2021   Reviewed: July 29, 2021   Accepted: September 01, 2021   Published online: September 23, 2021

Citation: Hosseini, A., Maroofi, M., Parizadi, T (2021). *Explaining the ecological citizenship approach in promoting environmental health (Case study: district 1 of Tehran metropolis)*. Journal of Urban Social Geography, 8(2), 267-287. (In Persian)

DOI: [10.22103/JUSG.2021.2056](https://doi.org/10.22103/JUSG.2021.2056)

¹ Corresponding author at: Kharazmi University, Tehran, Iran, P.C: 1571914911. E-mail address: tparizadi@khu.ac.ir (Parizadi, T).

تبیین رهیافت شهروندی بوم‌شناختی در ارتقاء سلامت محیط‌زیست (مطالعه موردی: محلات منطقه یک کلان‌شهر تهران)

اردلان حسینی^a، محسن معروفی^b، طاهر پریزادی^c

^a کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران. (و مدیرعامل مهندسی مشاور آسوشهر میدیا)

^b کارشناس ارشد برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

^c استادیار گروه آموزشی جغرافیای انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

مقاله پژوهشی

چکیده

تبیین موضوع: استفاده از رویکردهای مشارکتی در قالب اجتماعات محلی جهت ارتقاء سلامت محیط‌زیستی، پاسخی ریشه‌ای به حل مشکلات محیط‌زیستی کلان‌شهرها است. شهروندی بوم‌شناختی به‌عنوان جدیدترین رهیافت مشارکت شهروندی در حوزه محیط‌زیست شهری نقش مهمی در دستیابی به سلامت محیط‌زیست شهری در سطح محلات کلان‌شهرها بازی می‌کند. هدف اصلی پژوهش حاضر تبیین رهیافت شهروندی بوم‌شناختی در ارتقاء شاخص‌های سلامت محیط‌زیست شهری در سطح محلات منطقه یک کلان‌شهر تهران است.

روش: روش پژوهش این مقاله کمی-پیمایشی بوده که داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه گردآوری شد. جامعه آماری شامل ۲۶ محله منطقه یک کلان‌شهر تهران بوده و نمونه آماری که از طریق فرمول کوکران محاسبه شد، تعداد ۳۸۳ بود و به شیوه سهمیه‌ای به نسبت جمعیت بالای ۱۸ سال در هر محله توزیع گردید. داده‌های جمع‌آوری شده به‌وسیله شاخص‌های توصیفی و آزمون تی تک نمونه‌ای در محیط نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که محلات منطقه یک از نظر دو متغیر شهروندی بوم‌شناختی و ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری از وضعیت نسبتاً خوبی برخوردارند. همچنین نتایج حاکی از آن است که شاخص‌های دو متغیر دارای همبستگی مثبت هستند. در نهایت مدل رگرسیونی نشان می‌دهد که شاخص‌های متغیر شهروندی بوم‌شناختی تبیین‌کننده متغیر ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری است. مشارکت بوم‌شناختی با $0/616$ ، باور بوم‌شناختی با $0/303$ و آگاهی بوم‌شناختی با $0/133$ بیشترین مقدار در تبیین متغیر ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری را به خود اختصاص داده‌اند.

نتایج: نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد جهت ارتقاء سلامت محیط‌زیست محلات شهری باید به این شاخص‌ها توجه ویژه‌ای شود.

کلیدواژه‌ها: شهروندی بوم‌شناختی، مشارکت، سلامت محیط‌زیست، کلان‌شهر تهران.

انتشار آنلاین: ۱۴۰۰/۰۷/۰۱

پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۰

بازنگری: ۱۴۰۰/۰۵/۰۷

دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۰۹

استناد: حسینی، اردلان؛ معروفی، محسن؛ پریزادی، طاهر (۱۴۰۰). تبیین رهیافت شهروندی بوم‌شناختی در ارتقاء سلامت محیط‌زیست (مطالعه موردی: محلات منطقه یک کلان‌شهر تهران). دوفصلنامه جغرافیای اجتماعی شهری، ۸ (۲)، ۲۶۷-۲۸۷.

DOI: [10.22103/JUSG.2021.2056](https://doi.org/10.22103/JUSG.2021.2056)

مقدمه

امروزه با آشکار شدن نقش مهم هر فرد از جامعه و اهمیت ساختارهای شهری در بهبود کیفیت محیط زیست محلی از یک سو لزوم متفاوت بودن نوع برنامه‌های محیط زیستی در مقیاس‌های مختلف جهانی، منطقه‌ای، ملی و محلی، اهمیت تهیه و اجرای برنامه‌های محیط زیستی محلی توسط جامعه محلی نیز بارزتر گردیده است (ملکی و جعفری ۱۳۹۵، ۷۶). چنانچه افراد قادر باشند خودشان را در پیوند گریزناپذیر با محیط طبیعی هویت بخشند، عقاید انسان مرکزی مبنی بر تفوق انسانی به چالش کشیده خواهد شد، ممکن است جامعه‌ای بوم مرکز ایجاد شود که به جای اینکه اکوسیستم‌های طبیعی را نادیده بگیرد، طبیعت را در اولویت اول قرار داده و سازمان‌های اجتماعی را متناسب با آن شکل دهد. آنچه این تغییرات ایجاد می‌کند، ظهور شکل جدیدی از شهروندی است. چیزی که مارک ج. اسمیت (۱۹۹۸) آن را شهروندی زیست‌محیطی و دابسون (۲۰۰۶)، آن را شهروندی بوم‌شناختی نامیده است (دبلیو. ساتن، ۱۳۹۳: ۹۸-۹۶). شهروندی بوم‌شناختی یکی از رهیافت‌های پیشنهادی برای ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری در کلان‌شهرها است (R. Lawrence, 1999: 7) (Kearns, Beaty & Barnett, 2007: 49). شهروندی بوم‌شناختی بر مبنای شهروندی اجتماعی ساخته شده و به نقش مشارکت شهروندان در ایجاد جهان پایدار اشاره دارد و در شهروندی بوم‌شناختی، حد و مرزی بین حوزه عمومی و خصوصی مطرح نمی‌شود (Anantharaman, 2014: 174). این موضوع به این معناست که تصمیمات شهروندان در زندگی روزمره مانند اینکه با آشغال و زباله چه کنیم، چگونه سفر کنیم، چه چیزی بخوریم - به اندیشیدن رابطه با پیامدهای زیست‌محیطی آن‌ها نیاز دارد. در تحقیقات گذشته شهروندی بر حقوق و تکالیف افراد تأکید می‌شد، به طوری که شهروندان در قبال تکالیف زیست‌محیطی که بر عهده داشتند مجموعه‌ای از حقوق نیز بهره‌مند می‌شدند که شهروندی زیست‌محیطی نامیده می‌شد اما در شهروندی بوم‌شناختی به مسئولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی شهروندان در قبال حفاظت محیط‌زیست تأکید می‌شود و در قبال این مسئولیت‌پذیری حقی برای شهروندان قائل نمی‌شود (علیزاده اقدم و بنی‌فاطمه، ۱۳۹۶: ۱۱۱). لایت معتقد است که شهروندی بوم‌شناختی بر مسئولیت‌پذیری داوطلبانه انسان در برابر طبیعت تأکید می‌کند (Kelly & Abel, 2014: 4). همچنین اندرو جرن بیان می‌کند که شهروندی بوم‌شناختی طیف وسیعی از روش‌ها برای تبیین مفاهیم مشارکت، شهروندی و محیط‌زیست ارائه می‌دهد (Crane et al, 2008: 250).

با افزایش روند شهرنشینی در سراسر جهان، شرایط زیست‌محیطی و موضوعات مربوط به سلامت شهروندان به موضوع مهمی برای شهروندان، حکومت‌های ملی و محلی تبدیل گشته است. سلامت عمومی و برنامه‌ریزی شهری در اواخر قرن بیستم به عنوان یک زمینه مطالعاتی بین‌رشته‌ای شناخته شد که بر مسائل و مشکلات سلامت عمومی شهروندان و شرایطی که در به وجود آوردن این مشکلات نقش داشته‌اند تمرکز می‌کند (Freudenberg et al, 2009: 23). سلامت محیط‌زیست شهری صرفاً دارای بعد فیزیکی نیست، بلکه ابعاد اقتصادی و اجتماعی را نیز شامل می‌شود به طوری که فضاهای سبز، پارک‌ها، خدمات عمومی، بیمارستان، مسیرهای حمل‌ونقل عمومی و غیره بعد فضایی سلامت محیط‌زیست شهری را تشکیل می‌دهند (Galea & Vlahov, 2005: 89) و وضعیت اشتغال، درآمد، سواد، مالکیت، بیکاری، جرم، گسستگی اجتماعی، بی‌اعتمادی و غیره ابعاد اقتصادی - اجتماعی آن را شکل می‌دهند (Hancock, 2002: 12). امروزه برای ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری رویکرد مشارکتی و محله محور پیشنهاد می‌شود (Bryant, 2006: 88) (Campbell, et al, 2009: 59) زیرا محله و ساختار اجتماعی - محیطی محله به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر روی سلامتی ساکنین تأثیرگذار هست و ساختار اجتماعی و محیط انسانی می‌تواند نقش مهمی در سلامت محیط‌زیست و عدالت محیط‌زیستی محله ایفا کند (Diez Roux & Mair, 2010: 125) و از نظر سلسله مراتبی بین "خانه" و "شهر" نقش میانی را بازی می‌کند (Bonaiuto et al, 2003: 41). ارتقاء سلامت

محیط‌زیست شهری در سطح محله امکان مطالعات بین بخشی را افزایش داده و بین دغدغه‌های فردی و اجتماعی سلامتی پیوند برقرار می‌کند. بنابراین وجود دغدغه‌ها و نگرش فردی و خانواده‌ها نسبت به سلامتی محیط سکونت خود موضوع و رهیافت شهروندی بوم‌شناختی در ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری را پیش می‌کشد (O'Campo, et al, 2015: 66).

امروزه بهبود وضعیت سلامت محیط‌زیست کلان‌شهرها محدود به سازمان‌ها و نهادهای مدیریت شهری نمی‌شود، بلکه نگرش و سبک زندگی شهروندان در اجتماعات محلی کلان‌شهرها نیز بسیار تعیین کننده است. در واقع رهیافت شهروندی بوم‌شناختی به مشارکت داوطلبانه شهروندان در سطح محلات شهری و مسئولیت‌پذیری آن‌ها در ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری تأکید می‌کند. کلان‌شهر تهران به‌عنوان بزرگ‌ترین کلان‌شهر ایران دارای مشکلات محیط‌زیستی از جمله آلودگی هوا، تفکیک زباله، ترافیک، کاهش فضاهای طبیعی، بروز بیماری‌های مزمن و ... است. شکل‌گیری شهروندی بوم‌شناختی در کلان‌شهر تهران یکی از رهیافت‌های مهم حفاظت محیط‌زیست شهری است که می‌تواند به بهبود ریشه‌ای و بلند مدت مشکلات محیط‌زیست و ارتقاء سلامت محیط‌زیست این کلان‌شهر کمک کند. بنابراین هدف پژوهش حاضر، بررسی و تبیین رویکرد شهروندی بوم‌شناختی در ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری در سطح محلات ۲۲ گانه منطقه یک شهرداری کلان‌شهر تهران است. سؤال اصلی پژوهش این است که آیا شهروندی بوم‌شناختی می‌تواند به ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری در سطح محلات شهری منطقه یک کلان‌شهر تهران منجر شود؟

پیشینه نظری

الف) شهروندی بوم‌شناختی

اکولوژی که از واژه یونانی Oikos به معنی خانه یا منزل گرفته شده است به معنی مطالعه ارتباط بین ارگانیسم‌های زنده با یکدیگر و با محیط فیزیکی و زیستی است. اکولوژی شهری ارتباط بین گروه‌های زیستی و محیط‌زیست شهری را مطالعه می‌کند؛ که هدف آن دستیابی به تعادل بین فرهنگ انسانی و محیط طبیعی است (W. Caves, 2005: 695). ایده‌های آرن ناس^۱ به‌عنوان یکی از بنیان‌گذاران فلسفه محیط‌زیست، پدر فلسفه "اکولوژی عمیق" و همواره الهام بخش نهضت اکولوژیک بوده است. ناس "هم ذات‌پنداری" را رویکردی نجات بخش برای طبیعت و در مقابل ناخوشتنی را عامل تخریب آن می‌داند. در واقع هم ذات‌پنداری، اعتقاد انسان به همبستگی عمیق و گسترده با دیگر موجودات، اهمیت و احترام به جایگاه و ارزش ذاتی آنان و در نتیجه یافتن نوعی "هم بودی با طبیعت" است (بنسون ۱۳۸۲، ۸۵).

گواتاری^۲ فیلسوف فراساختارگرای فرانسوی، با الهام از آرن ناس به بسط تعریف مفهوم اکوصوفی^۳ می‌پردازد. او در کتاب "سه اکولوژی"^۴ اشاره می‌کند که واژه آگاهی اکولوژیکی مترادفی برای اکوصوفی است (Guattari, 2000: 35). گواتاری معتقد است که تفکر سنتی محیط‌زیست‌گراها که انسان (فرهنگ) را از غیرانسان (طبیعت) جدا می‌کنند، پیچیدگی رابطه بین انسان و محیط طبیعی اطرافش را نادیده می‌گیرد. در نگاه گواتاری اکولوژی، پدیده‌ای پیچیده بوده که از سه جزء انسان، محیط و روابط اجتماعی تشکیل می‌شود (Mostafavi, 2010: 22).

1. Arne Naess

2. Felix Guattari

3. Ecosophy

4. The Three Ecology

شهروندی بوم‌شناختی موضوع داغ محیط‌زیست‌گراهاست. به دنبال تعریف و تثبیت یک «اخلاق محیطی»^۱ جدید در بحث‌ها و گفتمان‌های عمومی، محیط‌زیست‌گراها در جست و جوی رویکرد منطقی برای تغییر رفتار و شیوه زندگی پایدارتر از منظر اخلاقی بوده‌اند. یک اخلاق آگاهانه در محیط‌زیست، نوع خاصی از روابط سیاسی- ماهیت شهروندی - بین غریبه‌ها، نسل‌ها و حتی در میان گونه‌ها را بیان می‌کند. در واقع این یک نظریه هنجاری تغییر است و دابسون ایده شهروندی بوم‌شناختی را با توسعه نظریه‌های پذیرفته شهروندی، برای پذیرش نگرانی‌های زیست‌محیطی توسعه می‌دهد و پیشنهاد می‌کند که شهروندی بوم‌شناختی می‌تواند نیروی انگیزشی برای مصرف پایدار باشد (Seyfang, 2006: 387). بحث در مورد شهروندی بوم‌شناختی، نقطه شروع خوبی است تا فراتر از محدوده رویکرد مصرف پایدار حرکت کند. مسلماً برخی از محققان به این دلیل از مفهوم شهروندی استفاده کرده‌اند تا به مسئولیت‌های شناخته شده محیط‌زیستی شهروندان اشاره کنند که تقریباً شهروندان به‌عنوان مصرف‌کنندگان تلقی در نظر گرفته می‌شوند. در واقع شهروندی بوم‌شناختی به دنبال تغییر اصول انگیزشی رفتار شهروندان مبنی بر اقدامات حفظ محیط‌زیست باشد (Kenis, 2016: 4-5). تغییر نگرش و انگیزش افراد، قلمروی آشنا برای نظریه سیاسی سبز است. تقریباً ۲۷ سال پیش، مانوئل کاستلز (۱۹۹۷)، ماهیت اصلی جنبش سبز را در درخواست پترا کلی^۲ برای «انقلاب درونی»^۳، «سبز کردن خود»^۴ را شناسایی کرد. به نوبه خود شهروندی بوم‌شناختی، زمینه‌های نظری جدیدی را ارائه می‌دهد که می‌تواند این انقلاب درونی را به‌عنوان مبنایی برای عمل، با پیوند تعهدات اخلاقی فردی به زمینه سیاسی یک گروه بزرگ‌تر، به ارمان آورد (Latta, 2007: 380). دابسون در کتاب خودش ریشه شهروندی بوم‌شناختی را در جهانی شدن^۵ و جهان وطنی^۶ می‌داند (Dobson, 2003: 9). دابسون معتقد است در دوره سوم جهان‌شهرگرایی^۷ مطالعات شهروندی، ویژگی‌های خاصی وجود دارد که آن را از دوره‌های قبل کاملاً متمایز می‌کند. یکی از این مهم‌ترین ویژگی‌ها، تأکید بر وظیفه و تعهد در شهروندی بوم‌شناختی به جای تأکید بر حقوق است. با توجه به اینکه شهروندی بوم‌شناختی مبتنی بر شهروندی جهانی است، در اینجا دیگر حقوقی برای شهروندان مطرح نیست، بلکه شهروندان متعهد می‌شوند فعالیت‌های خاصی را در جهت نیل به جامعه پایدار انجام دهند (علیزاده‌اقدام و بنی‌فاطمه، ۱۳۹۵: ۱۳۳). هرچند رهیافت شهروندی بوم‌شناختی در مجامع علمی توسط دابسون ارائه شده است، اما با نقدهایی روبه‌رو بوده است. یکی از نقادان نظریه دابسون تیم هایوارد است. تیم هایوارد نظریه شهروندی بوم‌شناختی دابسون را نقد کرده است و در راستای تکمیل آن برداشت خود را از نظریه شهروندی بوم‌شناختی را در یک مقاله ارائه کرده است. هایوارد معتقد است که ایده دابسون در خصوص شهروندی بوم‌شناختی که باید این نظریه دارای یک ویژگی جهان وطنی باشد، خطرناک می‌خواند، زیرا به نظر هایوارد این ویژگی حتی با یک نظریه جهان‌بینی سیاسی نیز فاصله زیادی دارد (Hayward, 2006: 246). به نظر هایوارد شهروندی اکولوژیکی می‌تواند به مثابه شرایط فضایی - عملیاتی قابل دستیابی باشد که از طریق فرآیندهای آموزش و پرورش و مشارکت مشورتی، و در مجموع به‌عنوان شهروندان سیاسی که در آن خود را پیدا می‌کنند، تفسیر شود (Hayward, 2006). در واقع شهروندی بوم‌شناختی بر مفهوم ردپای اکولوژیکی استوار است. ردپای اکولوژیکی به تأثیرات محیطی انسان در سیستم‌های زیست‌محیطی اشاره دارد. سبک زندگی و استانداردهای زندگی دارای ردپای اکولوژیکی متفاوتی را شکل می‌دهند. از نظر اخلاقی، دابسون استدلال می‌کند که شهروندانی که در فضاهای ناپایدار

1. Environmental Ethic

2. Petra Kelly

3. Inner Revolution

4. The Greening Of The Self

5. Globalization

6. Cosmopolitan

7. Post-Cosmopolitan

زندگی می‌کنند و یا کسانی که فضای زیستی دیگران را ناپایدار می‌کنند، یک تعهد برای کاهش مصرف فضای اکولوژیکی دارند (Humphreys, 2009: 173). با توجه به نظریه‌های مطرح شده، آنچه که در خصوص نظریه شهروندی بوم‌شناختی اهمیت دارد این است که به تعهدات و مسئولیت‌پذیری شهروندان به صورت انفرادی یا گروهی در قالب محیط‌زیست توجه ویژه‌ای دارد؛ حال این تعهدات در قالب یک سازمان سیاسی و اعضای آن به صورت اجتماعات محلی در داخل یا خارج شهرها باشد.

ب) ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری

سازمان بهداشت جهانی، سلامت محیط‌زیستی را به‌عنوان جنبه‌هایی از سلامت انسان، از جمله کیفیت زندگی تعریف می‌کند که توسط عوامل فیزیکی، بیولوژیکی، اجتماعی و روانی - اجتماعی در محیط تعریف می‌شود. همچنین به نظریه و عمل در ارزیابی، اصلاح، کنترل و جلوگیری از این عوامل در محیط‌زیست اشاره دارد که به‌طور بالقوه می‌تواند بر سلامتی نسل‌های کنونی و آینده تأثیر بگذارد (Landon, 2006: 5). بر اساس تعریف مرکز ملی سلامت محیط‌زیستی آمریکا، سلامت زیست‌محیطی رشته‌ای است که بر ارتباط بین مردم و محیط زندگی افراد تمرکز دارد، سلامت انسان و رفاه را ارتقا می‌بخشد و محیط‌زیست سالم و سلامتی را به وجود می‌آورد (Frumkin, 2010). در بحث محیط‌زیست شهری و سلامت ابتدا باید روشن شود که این مفهوم با شهری بودن چه معنی می‌دهد و چه تفسیری از سلامتی در آن بکار می‌رود. سلامت شهری موضوعی گسترده و پیچیده‌ای است. برای درک ماهیت چند بعدی سلامت شهری، باید همه عناصر و رابطه آن‌ها باهم دیگر هم‌زمان مورد توجه قرار گیرد (R. Lawrence, 2008: 299-300) (جدول ۱).

جدول ۱- عناصر اصلی مرتبط با سلامت محیط‌زیست شهری

شاخص	معیار
کیفیت هوای محیط، سطح صداهای مزاحم پیرامون، آلودگی آب و خاک و رها شدن زباله‌ها در محیط.	محیط فیزیکی
کمبود مسکن در حد استطاعت، آب و غذا برای فقیرترین خانوارها، بیکاری دائمی، و نابرابری در دسترسی به انواع مختلف منابع و خدمات از جمله مرکز بهداشت و سلامت اولیه ارزان.	وضعیت اقتصادی
تصادفات ناشی از ازدحام اتومبیل، فجایع شیمیایی و صنعتی در مکان‌های صنعتی، و آلودگی ناشی از غذای تولید شده در سطح انبوه و تولیدات شیمیایی	فناوری و صنعت
جرم، خشونت و محرومیت اجتماعی، همچنین کمبود امکانات آموزشی و مهارتی مخصوصاً برای مهاجرین، زنان و کودکان.	وضعیت اجتماعی

منبع: Lawrence, 2008: 299-300

ارتقای سلامت محیط‌زیستی بر راهبردهایی تأکید دارد که منجر به توسعه مهارت‌های تحرک اجتماعی می‌شوند. جوهره این مهارت‌ها نیز بر اختیار و تضاد استوار است. بنابراین موقعیت‌هایی که به جراتمندی و خودتعیینی وابسته‌اند مانند ارتقای سلامت و توانمندسازی، در نقطه مقابل استراتژی‌های دیکته شده واحد و تمرکزگرای دولتی قرار می‌گیرند. این مسئله موجب بروز مشکل برای افرادی می‌شود که بر اساس مثلث توانمندسازی، مشارکت اجتماعی و ارتقای سلامت در ساختارهای سیاسی متمرکز از بالا به پایین، تلاش می‌کنند (Zakus & Lysack, 1998: 8). با اضافه کردن کلمه "ارتقاء"^۱ به سلامت محیط‌زیست شهری، رویکرد اجتماعی و انسان‌مدارانه به موضوع سلامت محیط‌زیست شهری مطرح است، چون این کلمه در ادبیات و مطالعات مربوط به سلامت و سلامتی در تحقیقات مربوطه و سازمان بهداشت جهانی^۲ با رویکرد بهره‌گیری از ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی برای تحقق و بهبود سلامت محیط‌زیست شهری پیوند قوی دارد (Parker et al, 2004: 491).

1. Promotion

2. WHO (World Health Organization)

توانمندسازی و مشارکت لازم و ملزوم یکدیگرند. بنابراین مفهوم توانمندسازی با سیاست و سیاست‌گذاری رابطه‌ای نزدیک دارد. سازمان جهانی بهداشت مشارکت اجتماع در توسعه سلامت را روندی می‌داند که مردم هم به صورت انفرادی و هم به صورت گروهی از حق خود برای ایفای نقش فعال در توسعه خدمات مربوط به سلامت و همچنین تأمین شرایط لازم برای حفظ و حمایت از توانمندی سازی جامعه، استفاده می‌کنند. بر این اساس تفویض اختیار به سازمان‌های محلی می‌تواند پایگاهی مؤثر برای مشارکت مردم در امر توسعه سلامت، محسوب گردد (پوراسلامی، ۱۳۸۲: ۲۵).

محله و ساختار اجتماعی - محیطی محله به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر روی سلامتی ساکنین تأثیرگذار است و ساختار اجتماعی و محیط انسانی می‌تواند نقش مهمی در سلامت محیط‌زیست و عدالت محیط‌زیستی محله ایفا کند (Diez Roux & Mair, 2010: 125) یکی از مهم‌ترین نظریه‌پردازان و اندیشمندان حوزه ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری، پروفیسور ترور هنکاک^۱ است که در تحقیقات خود به نقش اجتماعات محلی و مشارکت اجتماعی در ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری پرداخته است. هنکاک معتقد است که شهروندان از طریق سازمان‌های اجتماعی و سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توانند به ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری در محلات شهری کمک کنند (Hancock, 2014: 88, Hancock, 2018: 25).

پیشینه عملی

شهروندی بوم‌شناختی و سلامت محیط‌زیستی، موضوع جدیدی در مطالعات داخلی و خارج از کشور است و بررسی پیشینه پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مقالات منتشر شده در این مورد معدود هستند. بنابراین در ادامه مهم‌ترین و مرتبط‌ترین مطالعات علمی انجام شده در این زمینه ارائه می‌شود.

رحمانی و مجیدی (۱۳۸۸)، در پژوهشی تحت عنوان «عوامل مؤثر بر مشارکت زنان در حفظ محیط زیست شهری با تأکید بر نگرش اکوفمینیستی» به زمینه‌های مؤثر بر مشارکت زنان در حفاظت از محیط‌زیست شهری در مناطق شهری ۶ و ۸ شهرداری شهر تهران پرداخته‌اند. جهت بررسی عوامل مؤثر بر افزایش میزان مشارکت زیست‌محیطی زنان، شاخص‌های مختلفی از جمله میزان سن، میزان تحصیلات، هزینه‌ی خانوار، مدت سکونت، وضعیت مسکن، نحوه‌ی تصرف مسکن و ... انتخاب گردیده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که علی‌رغم فعالیت‌های روزمره‌ی زنان شهر تهران و ارتباط مستقیم با محیط زیست شهری، زمینه‌های این دیدگاه بسیار ضعیف است و زنان این دو منطقه مشارکت چندانی در حفظ محیط بستر زندگی خود ندارند.

لاهیجانیان و همکاران (۱۳۸۹)، در پژوهشی تحت عنوان «بررسی ساختار و عملکرد سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی و نقش آن‌ها در فرآیند توسعه شهری استان تهران» به بررسی مشارکت‌های مردمی در حفاظت از محیط‌زیست شهری از طریق سازمان‌های غیر دولتی پرداخته‌اند. نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که سازمان‌های غیر دولتی در فرآیند توسعه شهری استان تهران اثرگذار هستند. لیکن این اثرگذاری بسیار محدود است و میزان اثر بخشی فعالیت‌ها به هیچ وجه با اهداف و رسالت واقعی این سازمان‌ها مطابقت نداشته است.

صداقت نوری (۱۳۹۳)، در پژوهشی تحت عنوان «سیاست پژوهی پارادایم‌های مشارکتی شهروندان در مدیریت محیط زیست شهری» به بررسی زمینه‌های مشارکت سازی شهروندان در مدیریت زیست‌محیطی اشاره شده و با روش سیاست پژوهی به ارائه راهکارها و سازماندهی به ارتقاء میزان مشارکت شهروندی در بهبود محیط زیست پرداخته است. نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که «پی آمدهای روان‌شناختی شهروندان» در مدیریت پشتیبان، ایجاد انگیزش و

^۱. Trevor Hancock

احساس «مشارکت» است که برای شهروندان فراهم می‌آید و آنان را به سمت مشارکت بیشتر سوق می‌دهد. بر این پایه می‌توان گفت که مشارکت یک درگیری ذهنی و عاطفی شهروندان در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند. لذا «مدیریت مشارکتی زیست‌محیطی» به سه اقتضا وابسته است: «ساختار، جهت‌گیری و فراگرد».

علیزاده و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی تحت عنوان «مطالعه نقش رسانه‌های جمعی در تحقق شهروندی بوم‌شناختی در بین شهروندان تبریز» پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که شاخص‌های شهروندی بوم‌شناختی در همه ابعاد در بین شهروندان تبریزی وضعت خوبی دارد. از طرف دیگر بین ابعاد رسانه‌های داخلی و خارجی با شاخص‌های بوم‌شناختی همبستگی وجود دارد که ارتباط رسانه‌های جمعی داخلی ارتباط مثبت و رسانه‌های جمعی خارجی ارتباط منفی با شاخص‌های شهروندی بوم‌شناختی دارند.

علیزاده و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی تحت عنوان «نقش سرمایه فرهنگی در تحقق شهروندی بوم‌شناختی» به نقش ابعاد سرمایه فرهنگی در تحقق شاخص‌های شهروندی بوم‌شناختی در کلان‌شهر تبریز پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که شاخص‌های شهروندی بوم‌شناختی در شهر تبریز از وضعیت نسبتاً خوبی برخوردار است و از طرف دیگر نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بین ابعاد سرمایه فرهنگی و شاخص‌های شهروندی بوم‌شناختی همبستگی مثبت وجود دارد و سرمایه فرهنگی ۷ درصد واریانس شهروندی بوم‌شناختی را تبیین می‌کند.

اندرو کرن ۱ و همکاران (۲۰۰۸)، در پژوهشی تحت عنوان «شهروندی بوم‌شناختی و مشارکت: سیاست‌گذاری محیط‌زیست گرای مشارکتی نوین» به کاربرست شهروندی بوم‌شناختی در مسئولیت‌پذیری همگانی و بازسازگاری ذی‌نفعان و اجتماعات محلی در زمینه مشارکتی پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که شهروندی بوم‌شناختی در شکل‌گیری محیط‌زیست گرای مشارکتی نوین نقش برجسته‌ای دارد و تقویت بنیان‌های سیاسی شهروندی می‌تواند به همکاری و مشارکت فعال اجتماعات محلی در حفاظت از محیط‌زیست منجر شود.

امیلی هودارت کندی ۲ (۲۰۱۱)، در پژوهشی تحت عنوان «بازتعریف شهروندی بوم‌شناختی: نقش شبکه‌های محله‌ای در تغییر فرهنگ»، به تبیین نظریه شهروندی بوم‌شناختی در ترکیب ابعاد قوی‌تر فرهنگی از طریق شناخت شبکه‌های غیررسمی محلات و در مرکز آن مصرف پایدار پرداخته است. زمانی که شهروندی بوم‌شناختی در شبکه‌های غیررسمی محله‌ای ظاهر می‌شود یک چرخه کامل را شکل می‌دهد. در نهایت نتیجه‌گیری می‌کند که در شبکه‌های غیررسمی اجتماعات محلی، شهروندی بوم‌شناختی بیش از محیط فردی به ابعاد قوی‌تر تغییر فرهنگی منجر خواهد شد.

دی. جی فراستر ۳ (۲۰۰۶)، در پژوهشی تحت عنوان «فرآیند پایین به بالا، بالا به پایین: تحلیل فرآیند مشارکت جهت شناسایی شاخص پایداری به‌عنوان روشی برای تقویت اجتماعات محلی و مدیریت پایدار محیط‌زیست» به بررسی نقش مشارکت اجتماعات محلی برای شناسایی شاخص‌هایی برای نظارت بر پیشرفت به سمت توسعه پایدار و اهداف مدیریت محیط‌زیست پرداخته است. این پژوهش نشان می‌دهد که مشارکت مردمی در حفاظت و ارتقاء سلامت زیست‌محیطی و محیط‌زیست شهری مستلزم آگاهی بیشتر از محیط اطراف خود است که این امر از طریق طراحی چشم‌انداز و پیش‌بینی وضعیت آینده در خصوص مسائلی که در حال حاضر قابل رویت نیست.

خی یو ۴ و همکاران (۲۰۰۶)، در پژوهشی تحت عنوان «توسعه آموزش عمومی محیط‌زیست: بهبود مدیریت محیط‌زیست بر مبنای اجتماعات محلی» به بررسی ساخت ظرفیت نهادی در زمینه آموزش محیط‌زیستی می‌پردازد. نتایج

1. Andrew Crane

2. Emily Huddart Kennedy

3. D.G. Fraser

4. Xue

تحقیق نشان می‌دهد که رویکردهای ارتقاء آگاهی عمومی در خصوص حفاظت از محیط‌زیست از طریق مباحثه و گفت‌وگو در سطح اجتماعات محلی می‌تواند مثر و ثمر واقع شود و همچنین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و آگاهی شهروندان به‌عنوان پل ارتباطی بین مردم و مسئولین برای دخالت دادن مردم در مدیریت محیط‌زیست عمل می‌کند. همچنین موفقیت آموزش عمومی زیست‌محیطی بستگی به ساخت ظرفیت نهادی، مطالعات بین رشته‌ای و مشارکت اجتماعات محلی است.

یالیاس توتی ۱ و ساراسوتی ۲ (۲۰۱۴)، در پژوهشی تحت عنوان «کیفیت زیست‌محیطی در سکونتگاه‌های شهری: نقش اجتماعات محلی در رابطه با منطقه کوچک سمارانگ شرقی» به بررسی نقش و پتانسیل‌های اجتماعات محلی در بهبود محیط‌زیست محله و مسئولیت‌پذیری شهروندان در اجتماعات محلی در خصوص ارتقاء کیفیت محیط شهری پرداخته‌اند. این پژوهش به صورت کمی انجام گرفته و نقش نهادهای محلی در کیفیت واحدهای همسایگی در سه نقطه شهری مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که نهادهای محلی به‌عنوان یک محرک و بازتاب آن در قالب (توسعه اجتماع‌محور) با گروهی از افراد که دارای حس اجتماعی هستند بسیار مهم است. از جمله توانایی برای مراقبت از منافع خود به شیوه‌ای مسئولانه، آزاد در انتخاب و بیان نظرات خود، به‌طور فعال در منافع مشترک شرکت می‌کنند، خدمات اجتماعات محلی به منافع کل جامعه نزدیک است. پیش‌بینی می‌شود که برای پایداری، نهادهای محلی قادر به همکاری مناسب با ذینفعان اصلی در نظارت بر اجرای پروژه‌های بهبود کیفیت محیط‌زیست باشند.

داده‌ها و روش‌شناسی

محدوده مورد مطالعه پژوهش حاضر منطقه یک شهرداری تهران است. منطقه یک شهرداری، شامل ۲۶ محله، در بلندی تهران و با وسعتی حدود ۶۴ کیلومترمربع است که بر اساس آخرین داده‌های آماری، حدود ۴۵۰۰۰۰ نفر جمعیت را در خود جای داده است (شکل ۱).

این منطقه در محدوده‌ای به وسعت ۴۹،۹ کیلومترمربع و حریم ۱۳۱،۱ کیلومترمربع واقع شده است. دارای ۱۰ ناحیه و ۲۷ محله می‌باشد. جمعیت منطقه بر اساس سرشماری سال ۹۵ بیش از ۴۸۷ هزار نفر برآورد می‌شود. ناحیه ۲ با وسعت ۵۵/۸ کیلومترمربع بزرگ‌ترین ناحیه و محله ازگل با ۳/۵ کیلومترمربع بزرگ‌ترین محله منطقه یک می‌باشند. نواحی ۲،۳،۴،۵،۶،۹،۱۰ دارای حریم کوهستانی می‌باشند. سرانه فضای سبز عمومی و خصوصی منطقه ۵۴،۴۵ مترمربع می‌باشد. (پایگاه اینترنتی منطقه ۱).

روش پژوهش حاضر از نوع پیمایشی و از نظر اجرایی در زمره پژوهش‌های کاربردی است. داده‌ها در دو بخش کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شدند. در بخش کتابخانه‌ای منابع نظری، پژوهش‌ها و منابع آماری موجود مورد توجه قرار گرفتند. این داده‌ها در قالب فیش، نمودار و جداول جمع‌آوری و دسته‌بندی شدند و داده‌های میدانی پژوهش نیز از طریق پرسشنامه استاندارد شده جمع‌آوری شده است که در بخش روایی ابزار سنجش به تفصیل بدان پرداخته شده است. (جدول ۳)

در روش تحلیل داده‌ها از نمودارها و جداول و شاخص‌های توصیفی آماری استفاده شد و در بخش استنباطی نیز به کمک آزمون‌های آماری از جمله آزمون تی تک نمونه‌ای و آزمون همبستگی پیرسون فرضیات و سؤالات مورد واکاوی و بررسی قرار گرفت. در نهایت آزمون رگرسیون چندگانه جهت تعیین سهم هر کدام از متغیرها در تبیین متغیر وابسته انجام گرفت.

1. Yulastuti

2. Saraswati

جامعه آماری این پژوهش همه افراد بالای ۱۸ سال ساکن در محلات منطقه یک شهر تهران است (شکل ۱) که بر اساس سرشماری مرکز آمار ۱۳۹۵ جمعیتی برابر با ۴۸۷۵۰۸ نفر بوده است. برای نمونه‌گیری از فرمول کوکران استفاده شده که بر اساس این روش، تعداد نمونه محاسبه شده برابر با ۳۸۳ نفر است.

$$\frac{Nt^2.pq}{Nd^2 + t^2.pq} = \frac{487508 \times 1.96^2 \times 0.5 \times 0.5}{487508 \times 0.05^2 + 1.96^2 \times 0.5 \times 0.5} \cong 384$$

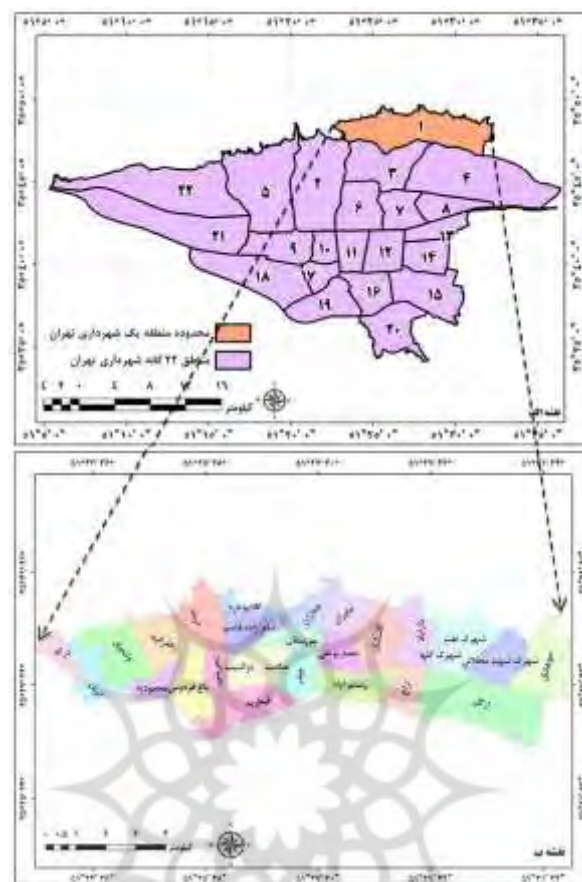
در مرحله دوم از نمونه‌گیری سهمیه‌ای استفاده شده است که با توجه جمعیت هر یک از محلات انتخاب شده، سهم نمونه هر کدام از محلات از تعداد کل نمونه مشخص شده است (جدول ۲-).

جدول ۲- جمعیت و تعداد نمونه در محلات منطقه یک شهرداری تهران

محل	جمعیت	تعداد نمونه	محل	جمعیت	تعداد نمونه	محل	جمعیت	تعداد نمونه
گلاب دره	۱۲۳۱۸	۱۱	شهرک گل‌ها	۲۶۰۴	۲	تجریش	۱۴۳۳۱	۱۳
دریند	۱۱۲۰۶	۱۰	دارآباد	۱۲۲۰۳	۱۱	حکمت	۳۳۶۶۸	۳۰
زعفرانیه	۲۷۲۷۸	۲۴	کاشانک	۲۷۹۹۹	۲۵	قیطریه	۲۳۲۲۷	۲۱
ولنجک	۲۴۹۱۷	۲۲	نیاوران	۹۳۱۵	۸	چینر	۱۷۴۶۲	۱۵
اوین	۵۶۷۷	۵	جماران	۷۱۴۴	۶	رستم‌آباد	۱۹۹۴۱	۱۸
محمودیه	۷۹۴۷	۷	حصارپوعلی	۱۲۱۴۱	۱۱	اراج	۱۴۲۷۱	۱۳
سوهانک	۲۴۹۳۸	۲۲	جوزستان	۱۲۴۹۱	۱۱	ازگل	۲۱۴۶۶	۱۹
شهیدمحلای	۲۵۹۴۲	۲۳	امامزاده قاسم	۱۹۷۶۹	۱۷	درکه	۴۹۴۹	۴
شهرک نفت	۲۲۳۴۴	۲۰	باغ فردوس	۱۸۳۵۴	۱۶			

منبع: نویسنده‌گان، ۱۴۰۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱- محدوده مورد مطالعه، منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

سلامت محیط‌زیست شهری

بر اساس تعریف سازمان بهداشت جهانی سلامت محیط‌زیست شهری شامل آن ابعاد از سلامت انسانی می‌باشد که در محیط شهری به‌وسیله مؤلفه‌های بیوشیمیایی در محیط طبیعی وضعیت اجتماعی - اقتصادی، عوامل سیاسی و محیط ساخته شده تعیین می‌گردد، و ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری همه اقدامات فردی و گروهی در راستای بهبود سلامت زندگی خود و اطرافیان را شامل می‌شود (Hossain & et al, 2010: 68). بر اساس این تعریف، در این پژوهش سه بُعد اصلی سلامت محیط‌زیست شهری در بین ساکنین محلات منطقه یک شهر تهران مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. شاخص‌های مورد بررسی در هر بعد بدین شیوه است:

۱- بعد محیط فیزیکی: حفظ فضای سبز محله، مشارکت در تفکیک زباله، استفاده از حمل و نقل عمومی، تخصیص وقت برای بهبود محیط کالبدی و زیباسازی محله.

۲- بعد اجتماعی: مشارکت عمومی در فعالیت‌های ورزشی و اجتماعی، اعتماد عمومی به همدیگر، حس تعلق مکانی، مسئولیت اجتماعی نسبت به تغییرات محله، عضویت در شبکه اجتماعی رسمی و غیررسمی محیط‌زیست محله، همکاری با شهرداری در پروژه‌های محله.

۳- بعد اقتصادی: فعالیت در خیریه‌های محله، کمک مالی به بیماران صعب‌العلاج، تخصیص هزینه مالی برای ورزش اعضای خانواده، تخصیص هزینه ماهیانه برای سنجش سلامتی اعضای خانواده و تخصیص هزینه برای ارتقاء اتومبیل وسایل پرمصرف منزل.

شهروندی بوم‌شناختی

شهروندی بوم‌شناختی بر مبنای شهروندی اجتماعی ساخته شده و به تعهد شهروندان در ایجاد جهان پایدار اشاره دارد. شهروند بوم‌شناختی کسی است که خود را به حفظ محیط‌زیست و حل مسائل محیط‌زیستی متعهد می‌داند. مؤلفه‌های شهروندی بوم‌شناختی در پژوهش حاضر عبارت‌اند از: سواد بوم‌شناختی، مشارکت مدنی، اجتماعی، و فرهنگی بوم‌شناختی و هویت بوم‌شناختی، که هر کدام از این مؤلفه‌ها، دارای زیرمؤلفه‌های مربوط به خود است (علیزاده اقدام و بنی فاطمه، ۱۳۹۶: ۱۲۷). با توجه به ابعاد نظری و اهداف تحقیق، برخی مؤلفه‌ها مجدداً بازبینی و اصلاح و حذف و اضافه شدند و به منظور ارزیابی پایایی پرسشنامه جدید، مقدار آلفای آن‌ها سنجیده شد که نتایج آن در جدول (۳) آمده است. در واقع شهروندی بوم‌شناختی بعد تعهد و ایمان شهروندان به محیط‌زیست پیرامون محل زندگی خود را مورد سنجش قرار می‌دهد و ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری بعد عملیاتی و رفتاری شهروندان به ویژه به صورت گروهی را مورد سنجش قرار می‌دهد. بنابراین در این پژوهش تبیین رابطه شاخص‌های شهروندی بوم‌شناختی (به‌عنوان بعد نگرشی مسئله) و شاخص‌های ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری (به‌عنوان بعد عملیاتی و مشارکت جویانه) پرداخته می‌شود.

اعتبار و پایایی پژوهش

در این پژوهش برای سنجش اعتبار پرسشنامه از اعتبار صوری استفاده شده است. به طوری که بعد از تدوین پرسشنامه، آن را در اختیار پنج نفر از اساتید و افراد آگاه در این زمینه گذاشته شد که بر اساس نظر این افراد پرسشنامه جرح و تعدیل شد و گویه‌ها برای سنجش موضوع مورد مطالعه نهایی شدند. برای سنجش پایایی پرسشنامه نیز با تکمیل ۷۰ پرسشنامه در محدوده مورد مطالعه به صورت پیش پرسشنامه، میزان آلفای کرونباخ آن محاسبه شد. نتایج آلفای کرونباخ نشان می‌دهد که هم شهروندی بوم‌شناختی و ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری و هم ابعاد آن‌ها از پایایی قابل قبولی برخوردار هستند. مقدار آلفای کرونباخ شهروندی بوم‌شناختی ۰/۸۸٪ و ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری ۰/۸۷٪ است که نشان از پایایی کلی آن دارد (جدول ۳).

جدول ۳- نتیجه پایایی مربوط به شهروندی بوم‌شناختی و ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری و زیرشاخص‌های آن‌ها

متغیر	ابعاد	تعداد گویه	آلفای کرونباخ	آلفای کرونباخ کل
شهروندی بوم‌شناختی	(۱) دانش بوم‌شناختی	۷	۰/۷۸	۰/۸۸۱
	(۲) نگرش بوم‌شناختی	۵	۰/۸۷	
	(۳) آگاهی بوم‌شناختی	۶	۰/۶۹	
	(۴) مشارکت بوم‌شناختی	۵	۰/۷۱	
	(۵) باور بوم‌شناختی	۴	۰/۶۴	
ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری	(۱) تخصیص هزینه سلامت فردی و خانوادگی	۲	۰/۹۱	۸۷۶٪
	(۲) فعالیت‌های ورزشی عمومی	۳	۰/۸۷	
	(۳) فعالیت در رسانه‌های فعال در زمینه سلامت محیط شهری	۴	۰/۷۷	
	(۴) مدیریت انرژی	۳	۰/۶۸	
	(۵) مشارکت اجتماعی	۷	۰/۷۷	
	(۶) حس تعلق مکانی	۵	۰/۶۷	
	(۷) اعتماد عمومی	۵	۰/۸۹	
	(۸) مدیریت منابع آب	۳	۰/۸۶	
	(۹) حفاظت از فضای سبز	۳	۰/۷۸	
	(۱۰) مدیریت زباله	۴	۰/۷۸	
	(۱۱) همکاری با نهادی مدیریتی محیط‌زیست	۳	۰/۶۵	

متغیر	ابعاد	تعداد گویه	آلفای کرونباخ	آلفای کرونباخ کل
	شهری			
	(۱۲) همکاری با نهادهای مردم‌نهاد محیط‌زیستی	۳	۰/۶۹	
	(۱۳) فعالیت در خیریه‌های محله	۳	۰/۵۹	

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

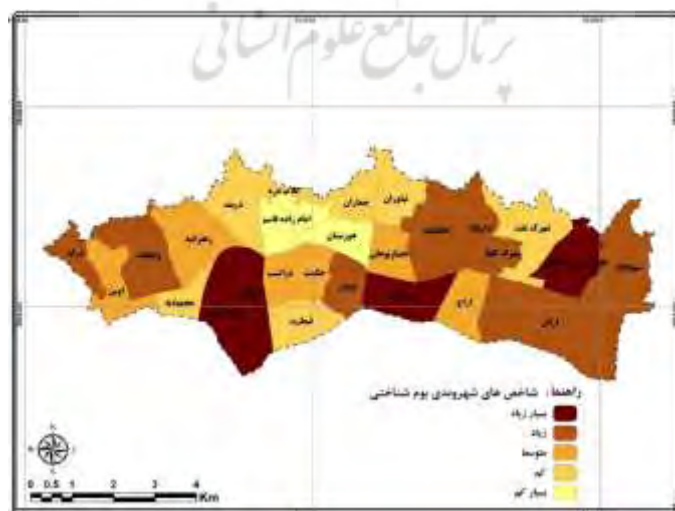
یافته‌ها

شهروندی بوم‌شناختی با ۲۷ گویه در ۵ بعد مورد سنجش قرار گرفت. دامنه تغییرات این شاخص از ۲۷ تا ۱۳۵ است. میانگین مورد انتظار برای این شاخص حدود ۸۱ است اما با توجه به داده‌های به‌دست‌آمده می‌توان ملاحظه نمود میانگین کلی این شاخص برابر با ۹۹/۷۲ است که نشان دهنده این است شاخص کل شهروندی بوم‌شناختی حدود ۱۷ نمره از میانگین پیش‌بینی شده بیشتر است. به عبارتی شاخص شهروندی بوم‌شناختی از حد وسط فراتر است. در تحلیل شاخص‌های فرعی نیز می‌توان ملاحظه نمود به جز دانش بوم‌شناختی، میانگین سایر ابعاد به‌طور معناداری از میانگین پیش‌بینی بالاتر هستند. اما میانگین دانش بوم‌شناختی تقریباً با میانگین پیش‌بینی شده برابر است ($Sig < 0/05$). (جدول ۴).

جدول ۴- آماره‌های توصیفی مربوط به شهروندی بوم‌شناختی و ابعاد آن

متغیر	ابعاد	تعداد پرسش‌ها	دامنه تغییرات	میانگین مورد انتظار	میانگین به‌دست‌آمده	مقدار t تک نمونه‌ای	معناداری
شهروندی بوم‌شناختی	(۱) دانش بوم‌شناختی	۷	۷-۳۳	۲۱	۲۰/۵۶	-۲/۶۵	۰/۲۱۶
	(۲) نگرش بوم‌شناختی	۵	۵-۲۴	۱۵	۱۷/۹۰	۳/۱۰	۰/۰۰۰
	(۳) آگاهی بوم‌شناختی	۶	۷-۲۹	۱۸	۲۰/۲۱	۱۲/۷۵	۰/۰۰۰
	(۴) مشارکت بوم‌شناختی	۵	۶-۲۵	۱۵	۱۷/۲۸	۱۷/۴	۰/۰۰۰
	(۵) باور بوم‌شناختی	۴	۴-۲۰	۱۲	۱۴/۳۹	۳۲/۲۰	۰/۰۰۰
	بعد کلی شهروندی بوم‌شناختی	۲۷	۲۹-۱۳۱	۸۱	۹۹/۷۲	۳۷/۱۹	۰/۰۰۰

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

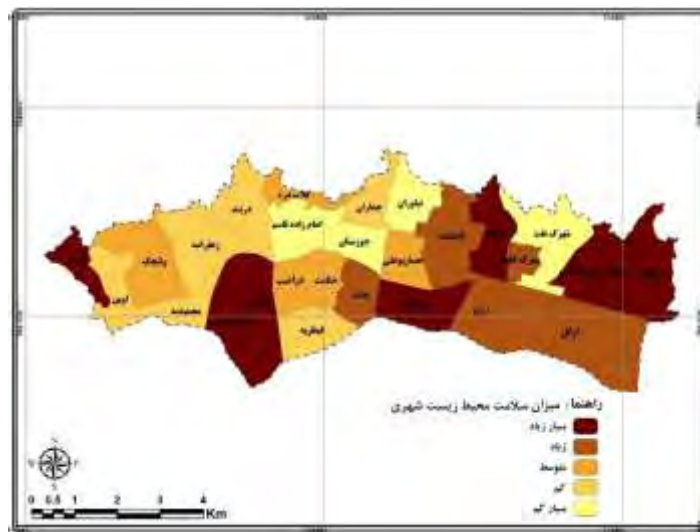
شکل ۲- توزیع محلات بر اساس شاخص‌های شهروندی بوم‌شناختی

نمره کل شاخص‌های شهروندی بوم‌شناختی به تفکیک محلات نشان داده شده است. نوع طبقه‌بندی در این نقشه بر اساس روش طبقه‌بندی طبیعی (natural breaks) در GIS انجام شده است. محلات تجریش، باغ فردوس، رستم‌آباد و شهرک شهید محلاتی، بالاترین میزان و جوزستان و امامزاده قاسم، کمترین نمره را کسب کرده‌اند. سلامت محیط‌زیستی با ۴۸ گویه در ۱۳ بعد مورد سنجش قرار گرفت. دامنه تغییرات این شاخص از ۵۲ تا ۲۱۵ است. میانگین مورد انتظار برای این شاخص حدود ۱۴۴ است اما با توجه به داده‌های به‌دست‌آمده می‌توان ملاحظه نمود میانگین کلی این شاخص برابر با ۱۵۶ است که نشان دهنده این است شاخص کل سلامت محیط‌زیستی شهروندان حدود ۱۲ نمره از میانگین پیش‌بینی شده بیشتر است. به عبارتی شاخص سلامت محیط‌زیستی از حد وسط فراتر است. در تحلیل شاخص‌های فرعی نیز می‌توان ملاحظه نمود فعالیت‌های ورزشی عمومی، فعالیت در رسانه‌های فعال در زمینه سلامت، مدیریت انرژی، همکاری با نهادی مدیریتی محیط‌زیست شهری و فعالیت در خیریه‌های محله میانگین سایر ابعاد به‌طور معناداری از میانگین پیش‌بینی پایین‌تر هستند. اما میانگین سایر ابعاد بالاتر از میانگین مورد انتظار است. ($Sig < 0/05$). میانگین بعد مدیریت انرژی با میانگین مورد انتظار تفاوت معناداری ندارد. ($Sig > 0/05$) (جدول ۵).

جدول ۵- آماره‌های توصیفی مربوط به ارتقاء سلامت محیط‌زیستی و ابعاد آن

متغیر	ابعاد	تعداد پرسش‌ها	دامنه تغییرات	میانگین مورد انتظار	میانگین به‌دست‌آمده	مقدار t تک نمونه‌ای	معناداری
ارتقاء سلامت محیط‌زیستی	(۱) تخصیص هزینه سلامت فردی و خانوادگی	۲	۱۰-۳	۶	۷/۱۷	۹/۳۷	۰/۰۵۶
	(۲) فعالیت‌های ورزشی عمومی	۳	۱۵-۳	۹	۷/۶	-۸/۴۹	۰/۰۲۱
	(۳) فعالیت در رسانه‌های فعال در زمینه سلامت	۴	۲۰-۵	۱۲	۱۰/۵	-۳/۱۸	۰/۰۹۸
	(۴) مدیریت انرژی	۳	۱۳-۴	۹	۸/۱۷	-۱/۹۴	۰/۳۱۹
	(۵) مشارکت اجتماعی	۷	۳۰-۹	۲۱	۲۳/۵	۷/۶۷	۰/۰۲۳
	(۶) حس تعلق مکانی	۵	۲۵-۵	۱۵	۱۹/۶۷	۲۴/۶۱	۰/۰۰۰
	(۷) اعتماد عمومی	۵	۲۲-۴	۱۵	۱۸/۰۵	۱۷/۴۹	۰/۰۰۸
	(۸) مدیریت منابع آب	۳	۱۵-۳	۹	۱۱/۵	۷/۲۷	۰/۰۲۱
	(۹) حفاظت از فضای سبز	۳	۱۴-۳	۹	۱۱/۷۸	۸/۱۹	۰/۰۱۶
	(۱۰) مدیریت زباله	۴	۲۰-۴	۱۲	۱۴/۰۴	۹/۵۱	۰/۰۰۷
	(۱۱) همکاری با نهادی مدیریتی محیط‌زیست شهری	۳	۱۵-۳	۹	۷/۰۸	-۸/۶۴	۰/۰۲۴
	(۱۲) همکاری با نهادهای مردم‌نهاد محیط‌زیستی	۳	۱۴-۳	۹	۱۱/۱۹	۱۰/۳۷	۰/۰۰۵
	(۱۳) فعالیت در خیریه‌های محله	۳	۱۱-۳	۹	۵/۰۵	-۲۷/۴۹	0/۰۰۰
شاخص کل سلامت محیط‌زیستی	۴۸	۲۱۵-۵۲	۱۴۴	۱۵۶	۷/۱۳	۰/۰۲۷	

منبع: نویسنده‌گان، ۱۴۰۰

شکل ۳- توزیع محلات بر اساس شاخص‌های سلامت محیط‌زیست شهری

نمره کل سلامت محیط‌زیست شهری به تفکیک محلات نشان داده شده است. نوع طبقه‌بندی در این نقشه بر اساس روش طبقه‌بندی طبیعی (natural breaks) در GIS انجام شده است. محلات تجریش، باغ فردوس، رستم‌آباد و شهرک شهید محلاتی، دارآباد و سوهانک بالاترین میزان و جوزستان و امامزاده قاسم، نیاوران و شهرک نفت کمترین نمره را کسب کرده‌اند.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود محلات مختلف تهران از لحاظ دو شاخص سلامت محیط‌زیست شهری و شهروندی بوم‌شناختی، تقریباً شبیه به همدیگر هستند.

با توجه به سطح فاصله‌ای بودن هر دو متغیر شهروندی بوم‌شناختی و ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری برای سنجش میزان همبستگی آن‌ها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج این آزمون نشان می‌دهد که ضریب همبستگی این دو متغیر با سطح معنی‌داری $0/000$ برابر $0/899$ است که نشان دهنده همبستگی زیاد این دو متغیر است. به عبارت دیگر این بدان معنی است که با افزایش میزان شهروندی بوم‌شناختی میزان ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری نیز اتفاق می‌افتد و برعکس. همچنین نتایج نشان می‌دهد که شاخص شهروندی بوم‌شناختی با همه ابعاد شاخص ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری به‌غیراز دو بعد مشارکت اجتماعی و فعالیت در خیریه‌های محله که میزان معناداری آن‌ها بیشتر از $0/000$ است، همبستگی مثبت دارد و میزان معناداری آن‌ها برابر با $0/000$ است (جدول ۶).

جدول ۶- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین شهروندی بوم‌شناختی و ابعاد ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری

ابعاد ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری													متغیر	شهروندی بوم‌شناختی
فعالیت در خیریه‌های محله	همکاری با نهادهای مردم‌نهاد	همکاری با نهادهای مدیریتی شهری	مدیریت زیبا	حفاظت از فضای سبز	مدیریت منابع آب	اعتماد عمومی	حسن تعلق مکانی	مشارکت اجتماعی	مدیریت انرژی	فعالیت رسانه‌های محیط‌زیستی	فعالیت‌های ورزشی عمومی	هزینه سلامت خانوادگی		
۰/۰۶۲	۰/۱۶۸	۰/۱۶۲	۰/۷۵۵	۰/۷۲۶	۰/۸۱۶	۰/۳۰۲	۰/۳۱۲	۰/۰۹۱	۰/۸۶۳	۰/۴۶۶	۰/۶۸۵	۰/۳۷۰	۰/۸۹۸	ضریب همبستگی
۰/۲۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۸	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری
۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	تعداد مشاهدات

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

ضریب همبستگی شاخص ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری با ابعاد شهروندی بوم‌شناختی نشان می‌دهد که ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری با ابعاد دانش بوم‌شناختی، نگرش بوم‌شناختی، آگاهی بوم‌شناختی و باور بوم‌شناختی دارای سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ درصد است و این نشان می‌دهد که با تغییر در وضعیت ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری در منطقه یک بر ابعاد شهروندی بوم‌شناختی تأثیر مثبت می‌گذارد (جدول ۷).

جدول ۷- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری و ابعاد شهروندی بوم‌شناختی

ابعاد شهروندی بوم‌شناختی						متغیر
باور بوم‌شناختی	مشارکت بوم‌شناختی	آگاهی بوم‌شناختی	نگرش بوم‌شناختی	دانش بوم‌شناختی	ضریب همبستگی	
۰/۸۷۶	۰/۷۸۰	۰/۴۹۸	۰/۳۸۸	۰/۱۲۶	۰/۱۲۶	ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری
۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۱	سطح معنی‌داری	
۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	۳۸۶	تعداد مشاهدات	

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

جهت سنجش سهم و اثر ابعاد شهروندی بوم‌شناختی در تبیین ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری از تحلیل رگرسیونی استفاده شده است. آماره آزمون دوربین واتسون به‌دست‌آمده برای این مدل، ۲/۱۹ است که بیانگر استقلال خطاها یا باقیمانده‌ها برای این مدل رگرسیونی است. با برآورده شدن پیش فرض‌های رگرسیونی از تحلیل رگرسیونی چند متغیره به روش گام به گام استفاده شده است. نتایج به‌دست‌آمده از انجام تحلیل رگرسیونی نشانگر این است که از میان ۴ بعد متغیر شهروندی بوم‌شناختی که وارد معادله شده‌اند، هر چهار بعد در مدل نهایی رگرسیونی باقی مانده‌اند و حدود ۸

درصد واریانس متغیر وابسته (ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری) را تبیین کرده است. ضریب همبستگی چندگانه برای مدل رگرسیونی، $0/87$ ، ضریب تبیین $0/93$ و ضریب تبیین تعدیل شده $0/87$ به دست آمده است، یعنی میزان درصد تبیین تعدیل شده تغییرات ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری توسط چهار متغیر بالا $7/8$ درصد است؛ بنابراین، معادله رگرسیونی ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری به شرح زیر است:

(دانش بوم‌شناختی) $0/41$ + (آگاهی بوم‌شناختی) $0/133$ + (باور بوم‌شناختی) $0/303$ + (نگرش محیط‌زیستی) $0/087$ + مشارکت بوم‌شناختی $0/616$ = ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری
بر اساس معادله بالا بعد مشارکت بوم‌شناختی و باور بوم‌شناختی با بتای $0/616$ و $0/303$ بیشترین سهم را در تبیین ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری دارند و پس از آن‌ها آگاهی بوم‌شناختی با بتای $0/133$ ، نگرش بوم‌شناختی با بتای $0/087$ و دانش بوم‌شناختی با بتای $0/41$ در رتبه‌های سوم، چهارم و پنجم قرار دارند (جدول ۸).

جدول ۸- نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیره ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری

ضریب همبستگی چندگانه	مقادیر	متغیر	b	β	t	سطح معنی‌داری
ضریب تبیین	$0/93$	مقدار ثابت	$82/715$	---	$16/1148$	$0/000$
ضریب تبیین تصحیح شده	$0/87$	دانش بوم‌شناختی	$0/617$	$-0/41$	$3/287$	$0/001$
اشتباه معیار برآورد	$23/77$	آگاهی بوم‌شناختی	$1/623$	$0/133$	$11/44$	$0/000$
کمیت دوربین واتسون	$2/19$	نگرش بوم‌شناختی	$1/105$	$-0/87$	$6/506$	$0/000$
		باور بوم‌شناختی	$1/982$	$0/303$	$27/511$	$0/000$
		مشارکت بوم‌شناختی	$1/991$	$-0/616$	$41/239$	$0/000$
نتیجه آزمون تحلیل واریانس: Sig: .0/00 F:656/300						

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر به تبیین شهروندی بوم‌شناختی در ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری در قالب اجتماعات محلی شهری پرداخته شد. مفهوم شهروندی، مفهوم جدیدی نیست و به مراحل متفاوتی تقسیم می‌شود. شهروندی مدنی^۱ که با ظهور مالکیت مدرن اموال مطرح شد، تعهدات چندگانه خاصی را بر افراد تحمیل می‌کند که افراد باید به حقوق مالکیت یکدیگر احترام بگذارند و همین خود مسئولیت‌پذیری افراد را در قبال حفظ نظم اجتماعی می‌شود. شهروندی سیاسی^۲ که بعداً مطرح شد، دوره‌ای است که حق رأی در جامعه گسترش پیدا کرد، گروه‌های کارگری و زنان از حق رأی برخوردار بلند و حقوق انجمن (نظیر حقوق داخل اتحادیه‌های تجاری) و سخنرانی گسترش یافت. در مرحله سوم، شهروندی اجتماعی^۳ شکل گرفت که حق برخورداری از رفاه و مسئولیت‌های اعطای منافع اجتماعی را مدنظر قرار داد. یک شهروندی اجتماعی، مسئولیت اعطای منافع اجتماعی استفاده شده در حمایت از آزادی و حق سهیم شدن در نتیجه نهایی تأمین رفاه در مواقع لزوم، دارد. آنچه اسمیت مطرح کرد ایجاد مرحله چهارم است که در آن حقوق و مسئولیت‌های شهروندی اکولوژیکی، محوریت آن را شکل می‌دهد. از دیدگاه لایت، شهروندی بوم‌شناختی مسئولیت‌پذیری انسان در ارتباط با طبیعت است. به عبارت دیگر، شهروندی بوم‌شناختی بر مسئولیت‌پذیری داوطلبانه و متعهدانه شهروندان بنا شده است (Kelly & Abel, 2012). با توجه به اینکه شهروندی بوم‌شناختی در دوره سوم سنت نظری شهروندی قرار گرفته

1. civil citizenship

2. political citizenship

3. social citizenship

است، لذا در این دوره بر مسؤولیت پذیری انسان در ارتباط با جهان بوم‌شناختی تأکید فراوانی می‌شود (علیزاده اقدام و همکاران، ۱۳۹۵).

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که شاخص‌های شهروندی بوم‌شناختی در ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری در سطح محلات شهری تأثیرگذار هستند. به طوری که افزایش شاخص‌های دانش بوم‌شناختی، آگاهی بوم‌شناختی، نگرش بوم‌شناختی، باور بوم‌شناختی و مشارکت بوم‌شناختی در سطح افراد می‌تواند به یک امر جمعی در ارتقاء شاخص‌های سلامت محیط‌زیست شهری در سطح محلات شهری منجر شود. مطابق یافته‌های به‌دست‌آمده میانگین شهروندی بوم‌شناختی در محلات منطقه ۱ به طور کلی برابر با ۹۷/۷۲ است که حدود ۱۹ نمره از میانگین پیش‌بینی شده بالاتر است. همچنین میانگین متغیر سلامت زیست‌محیطی حدود ۱۲ نمره از میانگین پیش‌بینی شده بالاتر است. همچنین در بخش تحلیل استنباطی نتایج تحقیق نشان می‌دهد که ابعاد متغیرهای شهروندی بوم‌شناختی و سلامت محیط‌زیست شهری همبستگی معناداری با هم دارند. به منظور سنجش اثر هر کدام از شاخص‌های شهروندی بوم‌شناختی بر سلامت محیط‌زیست شهری از آزمون رگرسیون چندگانه استفاده شد که نتایج نشان دهنده این است که حدود ۸۷ درصد تغییرات محیط‌زیست شهری از طریق شهروندی بوم‌شناختی تبیین می‌شود. بالاترین مقدار بتا مربوط به مشارکت است که مقدار برابر با ۰/۶۱۶ است. کمترین مقدار بتا نیز برابر است با ۰/۰۴۱ که مربوط است به دانش بوم‌شناختی. به طور کلی و با توجه به نتایج به‌دست‌آمده می‌توان گفت شهروندی بوم‌شناختی می‌تواند نقش قابل توجهی در بهبود و ارتقای کیفیت سلامت محیط‌زیست شهری داشته باشد.

این نتایج با مطالعات اندرو جرن^۱ و همکاران (۲۰۰۸)، که نشان می‌دهند شهروندی بوم‌شناختی در شکل‌گیری محیط‌زیست گرایي مشارکتی نوین نقش برجسته‌ای دارد و تقویت بنیان‌های سیاسی شهروندی می‌تواند به همکاری و مشارکت فعال اجتماعات محلی در حفاظت از محیط‌زیست منجر شود، انطباق دارد. همچنین، امیلی هودارت کندی^۲ (Emily Huddart Kennedy, 2012) تأکید می‌کند که زمانی شهروندی بوم‌شناختی در شبکه‌های غیررسمی محله‌ای ظاهر می‌شود یک چرخه کامل را شکل می‌دهد که در شبکه‌های غیررسمی اجتماعات محلی، شهروندی بوم‌شناختی بیش از محیط فردی به ابعاد قوی‌تر تغییر فرهنگی منجر خواهد شد و نتایج آن را در ارتقاء محیط‌زیست شهری قابل‌رویت است. همچنین نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ابعاد ذهنی شهروندی بوم‌شناختی به‌عنوان پایه و اساس شهروندی بوم‌شناختی در مشارکت شهروندان در ارتقاء سلامت محیط‌زیست شهری تأثیر زیادی دارد که این نتیجه با مطالعات دی. جی فراستر^۳ (D.G. Fraser, 2006) انطباق دارد؛ فراستر نشان می‌دهد که مشارکت مردمی در حفاظت و ارتقاء سلامت زیست‌محیطی و محیط‌زیست شهری مستلزم آگاهی بیشتر از محیط اطراف خود می‌باشد. همچنین خی یو^۴ و همکاران (2006)، اذعان می‌کنند که رویکردهای ارتقاء آگاهی عمومی در خصوص حفاظت از محیط‌زیست از طریق مباحثه و گفت‌وگو در سطح اجتماعات محلی می‌تواند مثر ثمر واقع شود و همچنین مسؤولیت‌پذیری اجتماعی و آگاهی شهروندان به‌عنوان پل ارتباطی بین مردم و مسؤولین برای دخالت دادن مردم در مدیریت محیط‌زیست عمل می‌کند. همچنین موفقیت آموزش عمومی زیست‌محیطی بستگی به ساخت ظرفیت نهادی، مطالعات بین رشته‌ای و مشارکت اجتماعات محلی می‌باشد.

1. Andrew Crane

2. Emily Huddart Kennedy

3. D.G. Fraser

4. Xue

به طور مشخص می توان گفت که محله گرایی به عنوان یک ساخت اجتماعی و فضایی همگون در سطح کلان شهرها می تواند در مدیریت و ارتقاء شاخص های سلامت محیط زیست شهری نقش بسزایی داشته باشند. یالیاس توتی^۱ و ساراسوتی^۲ (Yuliasuti & Saraswati, 2014) در مطالعه خود نشان می دهند که نهادهای محلی به عنوان یک محرک و بازتاب آن در قالب (توسعه اجتماع محور) با گروهی از افراد که دارای حس اجتماعی هستند بسیار مهم است. از جمله توانایی برای مراقبت از منافع خود به شیوه ای مسئولانه، آزاد در انتخاب و بیان نظرات خود، به طور فعال در منافع مشترک شرکت می کنند، خدمات اجتماعات محلی به منافع کل جامعه نزدیک است. پیش بینی می شود که برای پایداری، نهادهای محلی قادر به همکاری مناسب با ذینفعان اصلی در نظارت بر اجرای پروژه های بهبود کیفیت محیط زیست باشند.

مشارکت شهروندی در قالب اجتماعات محلی یکی از رویکردهای نوین در مدیریت و برنامه ریزی شهری و محیط زیستی مطرح شده است. در این رویکرد شهروندان به عنوان بازیگران اصلی در فضای شهری شناخته می شوند و مشارکت شهروندان در زمینه تصمیم گیری و تصمیم سازی و اجرای برنامه های زیست محیطی به طور قابل توجهی اهمیت پیدا می کند. به کارگیری مشارکت شهروندان در قالب اجتماعات محلی جهت ارتقاء سلامت زیست محیطی شهری، از یک طرف می تواند به کاهش هزینه ها کمک کند و از طرف دیگر عزم اجتماعی و پایدار را در زمینه سلامت محیط زیست شهری ایجاد می کند، به همین دلیل استفاده از ظرفیت های همه جانبه موجود در اجتماعات محلی می تواند به حساس شدن همه افراد جامعه نسبت به سلامت فردی، خانوادگی، محله زندگی و شهر خود کمک می کند. بنابراین اجتماعات محلی حلقه واسطه بین دغدغه و نگرانی های فردی شهروندان نسبت به سلامت فردی، و برنامه های زیست محیطی و ارتقاء کیفیت زندگی مدیریت شهری در کلان شهرها می باشد. سلامت محیط زیست شهری به طور مستقیم و غیرمستقیم با زندگی شهروندان ارتباط پیدا می کند، به حاشیه راندن شهروندان در برنامه های ارتقاء سلامت زیست محیطی باعث ناکامی برنامه ها در رسیدن به اهداف خود خواهد شد. به همین دلیل مشارکت شهروندان در قالب اجتماعات محلی می تواند تا حد زیادی به ارتقاء سلامت زیست محیطی شهر کمک کند. شهروندی بوم شناختی به عنوان یکی از رویکردهای اصلی در ارتقاء سلامت محیط زیست شهری کمک می کند تا بنیان های اجتماعی و فکری مشارکت محیط زیستی تقویت گردد. پژوهش حاضر نشان داد که بهبود و تقویت شاخص های شهروندی بوم شناختی در ساکنان محلات شهری منجر به یک اقدام مشترک در حفاظت از محیط زیست محلی می گردد و در نتیجه سلامت محیط زیست شهری محقق خواهد شد. می توان چنین نتیجه گیری کرد که مهم ترین راهبرد ارتقاء سلامت محیط زیست شهری، تقویت شاخص های شهروندی بوم شناختی است که می تواند به شعار "پیشگیری بهتر از درمان است" جامه عمل بپوشاند.

References:

- اباذری فومشی، منصور (۱۳۷۷). *انحلال نکاح دائم از نظر قانون مدنی ایران*. تهران: نشر خیام، ۲۱۶ ص.
- ابراهیمی سالاری، تقی؛ مهاجری، مسعود؛ دلدار، فاتره (۱۳۹۳). *ارتباط فقر حاصل از بیکاری و طلاق*. نخستین همایش ملی تولید، توزیع درآمد و عدالت اقتصادی، سمنان، ایران.
- اصغرپور، محمدجواد (۱۳۹۶). *تصمیم گیری های چند معیاره*. تهران: دانشگاه تهران، ۴۰۰ ص.

1. Yuliasuti

2. Saraswati

توسلی، غلامعباس (۱۳۸۲). *مشارکت اجتماعی در شرایط جامعه آنومیک*. تهران: دانشگاه تهران، ۳۷۶ ص.

حبیب‌پور گنابی، کرم؛ صفری شالی، رضا (۱۳۸۸). *راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی (تحلیل داده‌های کمی)*. تهران: متفکران، ۸۶۴ ص.

رحمانی بیژن، مجیدی خامنه، بتول (۱۳۸۸). *عوامل مؤثر بر مشارکت زنان در حفظ محیط‌زیست شهری با تأکید بر نگرش اکوفمینیستی مطالعه موردی: مناطق ۶ و ۸ شهرداری شهر تهران*. آمایش محیط، دوره ۲، شماره ۷، صص ۱۵-۳۸.

روستایی، شهرپور؛ احدنژاد، محسن؛ اصغری زمانی، اکبر؛ زنگنه، علیرضا؛ سعیدی، شهرام (۱۳۹۴). *ارزیابی فقر شهری در محلات اسکان غیررسمی شهر کرمانشاه با استفاده از مدل تحلیل عاملی (نمونه موردی محله دولت‌آباد و شاطر آباد سال ۱۳۸۵)*. نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، دوره ۱۹، شماره ۵۳، صص ۱۶۶-۱۳۷.

زنگنه، علیرضا (۱۳۸۹). *تساخت الگوی فضایی گسترش فقر شهری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) در شهر کرمانشاه طی سال‌های (۱۳۷۵-۱۳۸۵)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری به راهنمایی دکتر اکبر اصغری زمانی، زنجان: دانشگاه زنجان.

سفیری، خدیجه (۱۳۶۶). *تحول خانواده در ایران طی سی سال اخیر*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی به راهنمایی دکتر غلامعباس توسلی، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

صادقی، حسین (۱۳۷۶). *بررسی مشکلات اقتصادی زنان سرپرست خانوار*. تهران: مرکز امور مشارکت زنان نهاد ریاست جمهوری.

صداقت نوری، حسین (۱۳۹۴). *سیاست پژوهی پارادایم‌های مشارکتی شهروندان در مدیریت محیط‌زیست شهری*. مدیریت شهری، دوره ۱۴، شماره ۳۸، صص ۲۷۳-۲۹۹.

عزیزی، منصور؛ موحد، علی؛ ساسان پور، فرزانه؛ کرده، نعمت (۱۳۹۳). *تحلیلی بر وضعیت فقر شهری (مطالعه موردی: شهر مهاباد)*. فصلنامه اطلاعات جغرافیایی سپهر، دوره ۲۳، شماره ۹۰، صص ۶۹-۶۰.

عسگری، علی (۱۳۹۰). *تحلیل‌های آمار فضایی با Arc GIS*. تهران: انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران، ۱۲۷ ص.

علیزاده‌ا قدم، محمدباقر؛ بنی‌فاطمه، حسین؛ عباس‌زاده، محمد؛ سلطانی‌بهرام، سعید (۱۳۹۵). *مطالعه‌ی نقش رسانه‌های جمعی در تحقق شهروندی بوم‌شناختی (مورد مطالعه: شهروندان شهر تبریز)*. مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)، دوره ۷، شماره ۲۱، صص ۵۳-۸۲.

فلاحی، محمدرضا؛ دلدار، فائزه (۱۳۹۵). *بررسی عوامل مؤثر بر طلاق در استان‌های ایران با تأکید بر عوامل اقتصادی*. فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، دوره ۱۰، شماره ۳۴، صص ۱۳۵-۱۵۴.

کمالی، افسانه (۱۳۸۳). *زنان فقیر مضاعف*. فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۳، شماره ۱۲، صص ۲۰۱-۱۸۱.

لاهیجانیان، اکرم الملوک؛ ارجمندی، رضا؛ محرم‌نژاد، ناصر؛ جمشیدی دلجو، مجتبی (۱۳۸۹). *بررسی ساختار و عملکرد سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی و نقش آن‌ها در فرآیند توسعه شهری استان تهران*. فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۱۱۲-۱۰۱.

مرکز آمار ایران (۱۳۹۷). *بلوک‌های آماری شهر قائم‌شهر در سال ۱۳۹۰*.

نصیری، معصومه (۱۳۸۳). *فقر و جغرافیای طلاق در شهر تهران*. مطالعات راهبردی زنان (کتاب زنان سابق)، دوره ۷، شماره ۲۶، صص ۸۲-۱۱۲.

نصیری، معصومه (۱۳۸۶). *توزیع جغرافیایی فقر مسکن و پراکندگی زنان مطلقه‌دار در مناطق ۲۲ گانه تهران*. فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۶ شماره ۲۴، صص ۳۳۳-۳۴۰.

Baharoglu, D., Kessides, CH (2002). *Urban Poverty - A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies*. Macroeconomic and Sectoral Approaches, 2(16), 123-159.

Baker, J (2009). *Meeting the Challenge of Urban poverty and Slums*, The World Bank.

Duclos, J.Y., Araar, A.K (2006). *Poverty and equity: measurement, policy and estimation with DAD*. Springer Science & Business Media, New York, 394 p.

Emily Huddart Kennedy (2011). *Rethinking ecological citizenship: the role of neighbourhood networks in cultural change*. Environmental Politics, 20:6, pp. 843-860

Fraser, ED., Dougill, AJ., Mabee, WE., Reed, M., McAlpine, P (2006). *Bottom up and top down: analysis of participatory processes for sustainability indicator identification as a pathway to community empowerment and sustainable environmental management*. J Environ Manage, 78(2), pp.114-27

Hellerstein, J.K., Morrill, M (2011). *Booms - Busts and Divorce*. Journal of Economic Analysis & Policy, 11(1), pp.1-26.

Moser, C., Gate, M (1996). *House and Helen Cireia*. Working Paper, No. 5, Washington, D.C.

Roy, S (2011). *Unemployment Rate and Divorce*. The Economic Record, 87(1), pp. 56-79.

Simler, K., Harrower, S., Massingarella, C (2003). *Estimating poverty indices from simple indicator surveys*. In conference on Growth, poverty reduction and human development in Africa, Centre for the Study of African Economies, University of Oxford. www.ghaemshahr.ir

Yuliastuti, N., Saraswati, N (2014). *Environmental Quality in Urban Settlement: The Role of Local Community Association in East Semarang Sub-district*, Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 135, pp. 31-35